

Januari 2012

Problematische schulden en overmatige schuldenlast: belangrijkste ontwikkelingen in 2011

Analyse voor het Observatorium van Krediet en Schuldenlast door

Duvivier R. (econoom)

Observatorium van Krediet en Schuldenlast
Place Albert 1er 38
6030 Marchienne-au-Pont
België
T: 071/33.12.59
F: 071/32.25.00

Uit onze analyse van de cijfers van de Centrale voor Krediet aan Particulieren voor 2010¹ bleek dat het aantal gevallen van problematische schulden en van overmatige schuldenlast in 2010 in België was toegenomen. Deze conclusies waren vooral gebaseerd op de evolutie van de betalingsachterstand bij kredieten en op de statistieken over de procedure van collectieve schuldenregeling. We trokken ook al gelijkaardige conclusies uit onze analyse van de cijfers voor 2009.

Deze tendensen waren niet verrassend, gelet op de toenmalige conjuncturele situatie. Voor 2011² werd echter een grotere economische groei verwacht die gepaard zou gaan met een verbetering van de situatie op de arbeidsmarkt. Op basis van deze veronderstelling koesterden onze conclusies de hoop op een verbetering van de situatie van de gezinnen op het vlak van problematische schulden en overmatige schuldenlast.

De economische conjunctuur was in 2011 echter niet zo goed als verwacht. Ondanks een lichte verbetering begin 2011, kende België op het einde van het jaar opnieuw een achteruitgang van zijn economische indicatoren (daling van het Belgische BBP in het derde trimester, afname van het vertrouwen bij economische subjecten enz.)³.

In de volgende tekst analyseren we de belangrijkste gegevens uit het jaarverslag 2011 van de CKP. De tendensen die we sinds het begin van de crisis vaststellen, hebben zich jammer genoeg ook in 2011 doorgezet. Naast de analyse van situaties van problematische schuldenlast, tonen we ook enkele statistieken over de ontwikkelingen in het verstrekken van kredieten aan particulieren. In dat opzicht stellen we vast dat de verplichting om sinds 2011 'debetstanden' te registreren, grote gevolgen heeft voor een reeks indicatoren die gewoonlijk worden gebruikt om de schuldenlast van particulieren te meten. Deze evoluties mogen in geen geval worden aanzien als synoniemen voor een toename van de schuldenlast van de gezinnen.

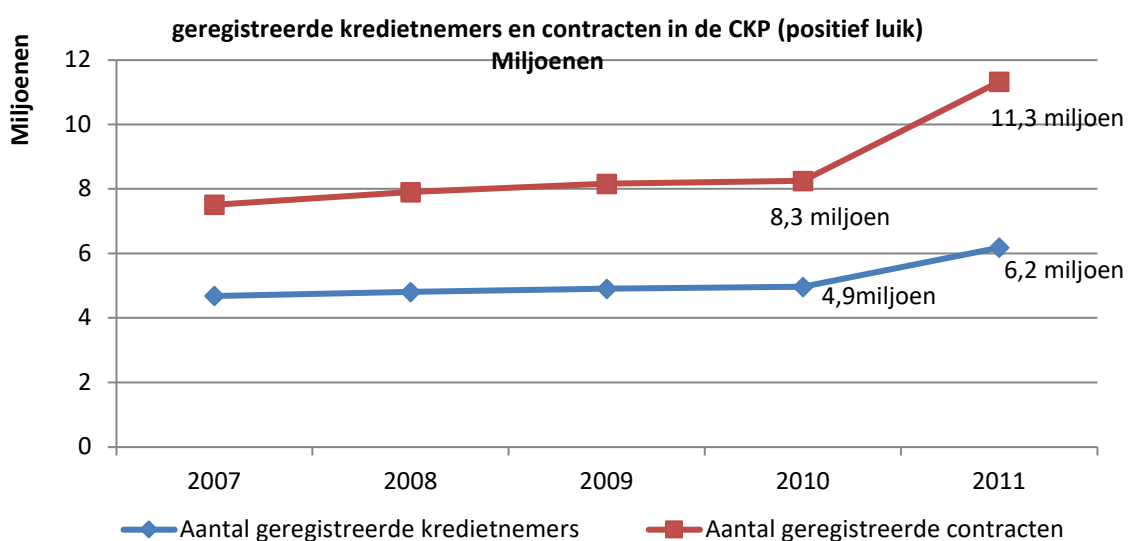
¹ Zie website van het Observatorium van Krediet en Schuldenlast, rubriek 'Onzes inziens'.

² Zie in dit verband: Carpentier J.F., Latzer H., Legros G., Scourneau V. en Thiry G., *Perspectives économiques 2011*, Regard Economiques, nr. 84, januari 2011.

³ Carpentier J.F., Legros G., Lutgen V., Machado J. en Smith C., *Perspectives économiques 2012*, Regard Economiques, nr. 94, januari 2012.

1°) Een grote stijging van het aantal geregistreerde contracten en kredietnemers

In de loop van 2011 steeg het aantal contracten dat in het positieve luik van de Centrale werd geregistreerd van 8.253.320 contracten naar 11.326.958 kredietcontracten. In amper één jaar betekende dit een stijging met 37,2 %. In datzelfde jaar steeg het aantal geregistreerde kredietnemers in het positieve luik van iets minder dan 5 miljoen naar 6,2 miljoen. Hoewel deze evoluties opvallend zijn, mogen ze niet worden gezien als een teken dat wijst op de toename van de schuldenlast van gezinnen.

Bron: CKP (jaarverslag 2011)

Een zorgvuldige analyse van de cijfers van de Centrale leert ons dat de ontwikkelingen in de bovenstaande grafiek vooral toe zijn te schrijven aan een toename van het aantal nieuwe kredietopeningen. In 2011 werden iets minder dan 4 miljoen nieuwe kredietopeningen in de CKP geregistreerd, terwijl we in de vijf jaren daarvoor gemiddeld slechts iets meer dan 500.000 nieuwe kredietopeningen per jaar registreerden.

Tot in 2010 waren kredietopeningen van minder dan 1250 euro die binnen 3 maanden terugbetaalbaar waren (gewoonlijk betiteld als 'mogelijke debetstand op een bankrekening') niet aan de wet op het consumentenkrediet onderworpen. Sinds 2011 vallen deze 'kleine kredietopeningen' binnen de toepassingsfeer van de wet en moeten ze in de Centrale worden geregistreerd. Heel wat reeds bestaande contracten voor kredietopeningen moesten zo in de loop van 2011 in de Centrale

worden geregistreerd. In 2011 bedroeg het gemiddelde bedrag van de nieuwe contracten voor kredietopeningen 1820 euro tegenover 6396 euro in 2010. Die daling van het gemiddelde kan alleen worden verklaard door de registratie van een groot aantal contracten voor kleine bedragen.

Deze evolutie heeft natuurlijk een grote impact op heel wat statistieken die het Observatorium gewoonlijk gebruikt om de omvang van krediet aan particulieren in te schatten. We zijn niet van mening dat de evolutie van het totaal aantal geregistreerde contracten en gebruikers in de loop van 2011 iets zegt over de evolutie van de schuldenlast van gezinnen. Om een beeld te kunnen vormen van de evolutie van het kredietgebruik, kunnen we nagaan hoe andere kredietvormen dan kredietopeningen zich hebben ontwikkeld.

Met 552.652 nieuwe contracten in 2011 tegenover 511.227 nieuwe contracten in 2010 maakten leningen op afbetaling in 2011 een positieve ontwikkeling door (+ 8,1 % nieuwe contracten). Deze evolutie na twee opeenvolgende jaren waarin het aantal contracten terugliep, wijst op een zekere heropleving van de markt van het consumptiekrediet. Deze evolutie kan ook worden verklaard door een zekere inhaalbeweging in de uitgaven die – gelet op de crisiscontext van de afgelopen jaren – werden uitgesteld. Ter informatie: over het hele jaar 2011 werden in België 572.211 nieuwe voertuigen ingeschreven, tegenover 547.347 in 2010 en 476.194 in 2009. De inschrijvingen in 2011 bereikten een absoluut historisch recordpeil, wat niet zonder gevolgen kon blijven voor de kredietmarkt (informatie FEBIAC).

Het aantal geregistreerde nieuwe contracten voor verkopen op afbetaling daalde in 2011, net zoals dat in de vijf voorgaande jaren telkens het geval was. Ongetwijfeld wordt consumptiekrediet almaar minder vaak verstrekt onder de vorm van de verkoop op afbetaling. Die dalende belangstelling voor verkopen op afbetaling lijkt vooral in het voordeel te spelen van twee andere gangbare vormen van consumptiekrediet. Tussen 2007 en 2011 daalde het aantal geregistreerde kredietnemers voor minstens één verkoop op afbetaling met 17,3 %. In diezelfde periode stellen we een stijging vast van het aantal leningen op afbetaling met 12,3%. Voor kredietopeningen steeg het aantal geregistreerde kredietnemers van 2.561.762 in 2007 tot 2.878.106 in 2010⁴, wat overeenkomt met een stijging van 12,3 %.

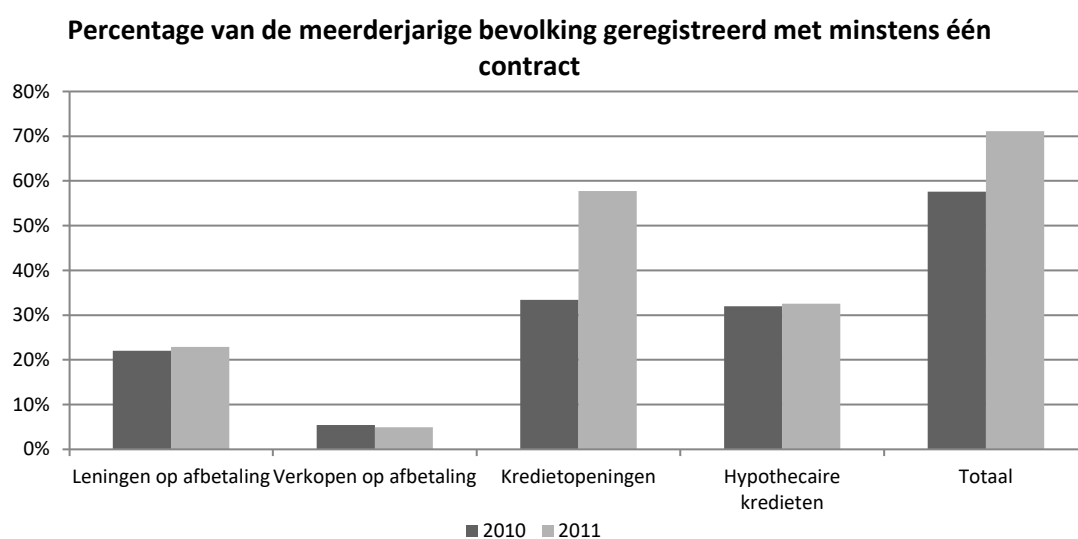
Het aantal nieuwe contracten voor hypothecair krediet die in 2011 werden gesloten, bedroeg 402.271 eenheden tegenover respectievelijk 290.421 eenheden en 350.398 eenheden in 2009 en

---

⁴ We nemen 2011 niet als referentiejaar voor kredietopeningen gelet op de vastgestelde forse stijging van het aantal kredietnemers door de verplichting om 'kleine kredietopeningen' te registreren.

2010. Deze stijgende evolutie van het aantal hypothecaire kredieten houdt verband met de lage rentevoeten op de huidige kredietmarkt.

De onderstaande grafiek geeft een overzicht van welk percentage van de meerderjarige bevolking te maken heeft met welk type kredietcontract. Eind 2011 had 57,7 % van de meerderjarige bevolking een kredietopening tegenover 33,4 % in 2010. Gelet op het grote aantal nieuw geregistreerde kredietnemers als gevolg van de verplichting om 'kleine kredietopeningen' te registreren, is het percentage volwassenen met een krediet (alle types samen) tussen 2010 en 2011 gestegen van 57,6 % tot 71,2 %. Voor de overige types contracten stellen we geen opvallende evoluties vast.

Bron: CKP (jaarverslag 2011)

2°) Evolutie van de betalingsachterstanden bij krediet⁵

De meeste waarnemers die over het fenomeen van problematische schulden berichten, vermelden het aantal contracten met een betalingsachterstand dat in de Centrale is geregistreerd. Zoals blijkt uit de onderstaande tabel telde de CKP eind 2010 448.725 contracten met een betalingsachterstand. In de loop van 2011 nam het aantal contracten met een betalingsachterstand met 2,62 % toe. Eind 2011 stond de teller op 460.493 eenheden.

⁵ Sinds 2011 houden de statistieken van de NBB over kredietnemers en contracten met een betalingsachterstand alleen nog rekening met de niet-geregulariseerde contracten. Daarvoor maakten de meeste statistieken van de CKP over betalingsachterstand geen onderscheid tussen al dan niet geregulariseerde, maar wel steeds geregistreerde contracten. Eind 2010 had de CKP meegedeeld dat de Centrale 365.374 kredietnemers met een betalingsachterstand telde voor 526.193 (geregistreerde, maar niet altijd geregulariseerde) contracten. In het jaarverslag 2011 wordt enkel rekening gehouden met niet-geregulariseerde contracten en maakten de cijfers voor 2010 respectievelijk gewag van 308.803 kredietnemers voor 448.725 contracten met een betalingsachterstand.

We stellen eenzelfde evolutie vast bij het aantal kredietnemers met een betalingsachterstand. Tussen 2010 en 2011 steeg het aantal kredietnemers met een betalingsachterstand van 448.125 naar 460.493 personen, met andere woorden een stijging met 3,33 %. De Centrale telde eind 2007 279.429 kredietnemers met een betalingsachterstand. Op 4 jaar tijd is het aantal kredietnemers met een betalingsachterstand dus met 14,2 % gestegen, wat neerkomt op een gemiddelde jaarlijkse toename van 3,6 %. De stijging van het aantal kredietnemers met een betalingsachterstand die we in 2011 vaststelden, ligt dus in de lijn van wat we de voorbije jaren hebben gemerkt.

	2007	2008	2009	2010	2011
Aantal kredietnemers met betalingsachterstand	279.429	285.595	300.296	308.803	319.092
Groeipercentage		2,21 %	5,15 %	2,83 %	3,33 %
Aantal contracten met betalingsachterstand	411.415	415.890	434.330	448.725	460.493
Groeipercentage		1,09 %	4,43 %	3,31 %	2,62 %
Percentage volwassenen met betalingsachterstand	3,33 %	3,37 %	3,51 %	3,58 %	3,67 %
Percentage kredietnemers met betalingsachterstand	5,97 %	5,94 %	6,13 %	6,22 %	5,16 % ⁶

Bron: CKP (jaarverslag 2011)

Ondanks zijn gestage toename, moet het fenomeen van betalingsachterstand bij krediet worden gerelativeerd. Uit de twee laatste rijen van de bovenstaande tabel blijkt dat slechts 3,67 % van de volwassenen met dit fenomeen te maken krijgen. Het is ook interessant om een en ander te bekijken in termen van percentage van kredietnemers met een betalingsachterstand. Eind 2011 bedroeg dit percentage 5,16 %: op 100 kredietnemers geregistreerd in het positieve luik van de Centrale, zijn er ook 5,16 geregistreerd met een betalingsachterstand. De overgrote meerderheid van de kredietnemers slaagt er dus in zich te houden aan de aflossingstermijnen voor de kredieten.

Bovendien mogen niet alle kredietnemers die in het negatieve luik van de Centrale staan geregistreerd, worden beschouwd als mensen met overmatige schuldenlast. In 2011 telde de Centrale voor 55,2 % van de kredietnemers met een betalingsachterstand slechts één achterstallige betaling. Die mensen werden wellicht in de negatieve Centrale geregistreerd na een geschil met de kredietgever of na een nalatigheid. In dergelijke gevallen kunnen we moeilijk spreken van overmatige schuldenlast.

Het risico dat een kredietnemer met een betalingsachterstand belandt in een situatie van overmatige schuldenlast, hangt doorgaans samen met het aantal contracten waarvoor hij een

---

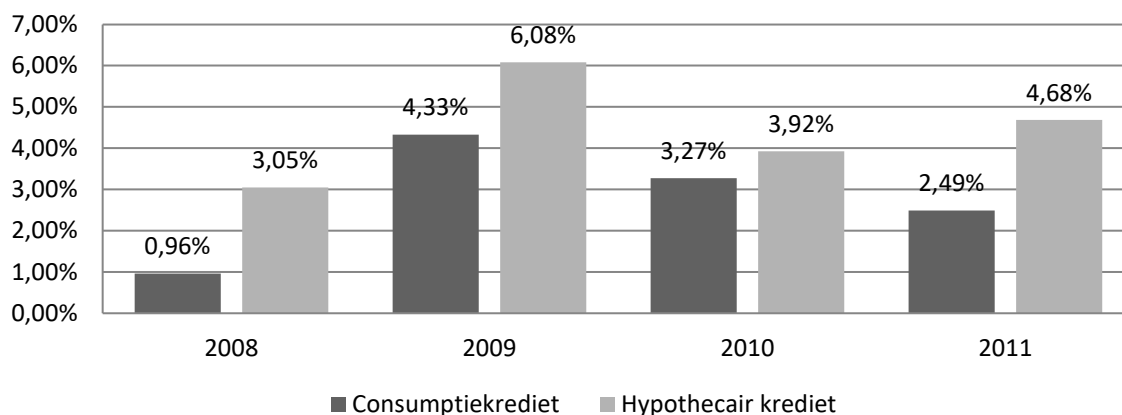
⁶ Op de laatste rij van de tabel zien we een daling van het percentage kredietnemers met een betalingsachterstand. Dit wijst niet op een daling van de overmatige schuldenlast, maar kan worden verklaard door de registratie van kredietnemers met 'kleine kredietopeningen' in de positieve Centrale die voortaan verplicht is.

betalingsachterstand heeft. Daarom is het nuttig om de evolutie van het aantal personen met een betalingsachterstand te onderzoeken en daarbij een onderscheid te maken tussen kredietnemers geregistreerd met één betalingsachterstand en kredietnemers met meerdere betalingsachterstanden (personen die meer dan één betalingsachterstand tellen).

De toename van het aantal kredietnemers met een betalingsachterstand verloopt duidelijk sneller bij kredietnemers die bij meer dan één contract in gebreke blijven. Tussen 2010 en 2011 steeg het aantal geregistreerde kredietnemers met één betalingsachterstand met 2,43 % tegenover 4,47 % voor kredietnemers met meer dan één betalingsachterstand. Tussen 2008 (het jaar waarin de gevolgen van de crisis zich op het vlak van overmatige schuldenlast laten voelen) en 2011 neemt het aantal geregistreerde personen met één betalingsachterstand toe met 8,14 %, terwijl het aantal kredietnemers met meerdere betalingsachterstanden stijgt met 16,5 %, dus tweemaal meer.

De achterstallige betalingen evolueren meer of minder snel naargelang het type kredietcontract. Hypothecair krediet geeft natuurlijk aanleiding tot een relatief kleiner aantal achterstallen dan consumptiekrediet. Eind 2011 was slechts 1,08 % van het totale aantal hypothecaire kredietcontracten geregistreerd met een betalingsachterstand, tegenover respectievelijk 13,03 % en 9,95 % voor leningen op afbetaling en verkopen op afbetaling. Als we echter de evolutie bekijken, stijgt het aantal contracten met een betalingsachterstand veel sneller bij hypothecair krediet dan bij consumptiekrediet. In de loop van 2011 steeg het aantal kredietcontracten met een betalingsachterstand met 2,49 % voor consumptiekrediet en met 4,68 % voor hypothecair krediet. Tussen 2008 en 2011 gaat het om een evolutie van respectievelijk 10,42 % voor consumptiekrediet en 15,72 % voor hypothecair krediet.

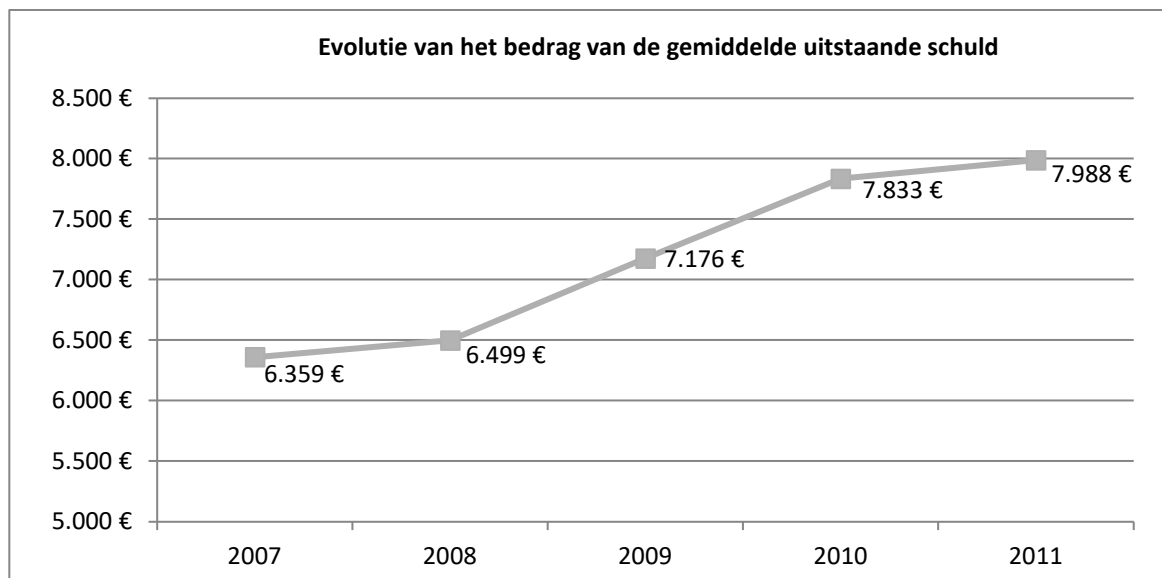
Jaarlijkse evolutie van het aantal contracten met een betalingsachterstand per type contract (in %)

3°) Almaar meer betalingsachterstanden, maar ook meer problemen om hieraan het hoofd te bieden!

De evolutie van de gemiddelde uitstaande schuld per kredietnemer met een betalingsachterstand laat toe om ons een beeld te vormen van de omvang van de problematische schuldenlast. De gemiddelde uitstaande schuld kun je berekenen door het totale bedrag van de onmiddellijk opeisbare sommen (zoals meegedeeld door de kredietverstrekkers) te delen door het aantal kredietnemers met minstens één betalingsachterstand.

Zoals blijkt uit de onderstaande grafiek is de gemiddelde uitstaande schuld sinds het begin van de crisis toegenomen. In het afgelopen jaar was deze evolutie wel minder uitgesproken. In de loop van 2009 en 2010 steeg de gemiddelde uitstaande schuld met 30,3 % tot 7833 euro op 31 december 2010. Eind 2011 bedroeg de gemiddelde uitstaande schuld 7988 euro, wat overeenkomt met een jaarlijkse groei van 1,98 %, heel wat minder dan wat we de twee voorgaande jaren vaststelden.

Bron: berekeningen en grafiek OKS op basis van gegevens van de NBB (CKP)

Hoewel we in 2011 geen belangrijke ontwikkeling meer merken in de gemiddelde uitstaande schuld, moeten we ook vaststellen dat de situatie niet verbetert. Eind 2011 heeft elke kredietnemer met een betalingsachterstand, af te rekenen met een uitstaande schuld die gemiddeld 7988 euro bedraagt. Heel wat kredietnemers hebben ook nog andere schulden lopen. Uit de gegevens van de CKP blijkt dat van alle kredietnemers die voor slechts één kredietcontract met een betalingsachterstand

geregistreerd staan, 46,2 % ook geregistreerd staan met andere kredietcontracten die geen betalingsachterstand vertonen. De vervaldagen van die andere schulden moeten in acht worden genomen als de kredietnemer niet wil beschouwd worden als een kredietnemer met een betalingsachterstand voor die andere kredieten. Het bedrag van 7988 euro is dus het gemiddelde van de onmiddellijk opeisbare schuldenlast die vaak slechts een deel is van de totale schuldenlast van kredietnemers met een betalingsachterstand.

Voor het inschatten van het risico op overmatige schuldenlast zijn deze statistieken over de gemiddelde uitstaande schuld veelzeggender dan de toename van het aantal betalingsachterstanden. De heel snelle evolutie van de uitstaande schuld doet ons vermoeden dat betalingsachterstanden wijzen op situaties die grosso modo almaar moeilijker beheersbaar worden voor de kredietnemers. De vrees bestaat dan ook dat de afgelopen twee jaar 'eenmalige' betalingsachterstanden zijn uitgegroeid tot meer 'structurele' financiële problemen. Gelet op de definitie van overmatige schuldenlast als een blijvend onvermogen om zijn schulden te betalen, wijzen deze evoluties op een toename van het risico op overmatige schuldenlast.

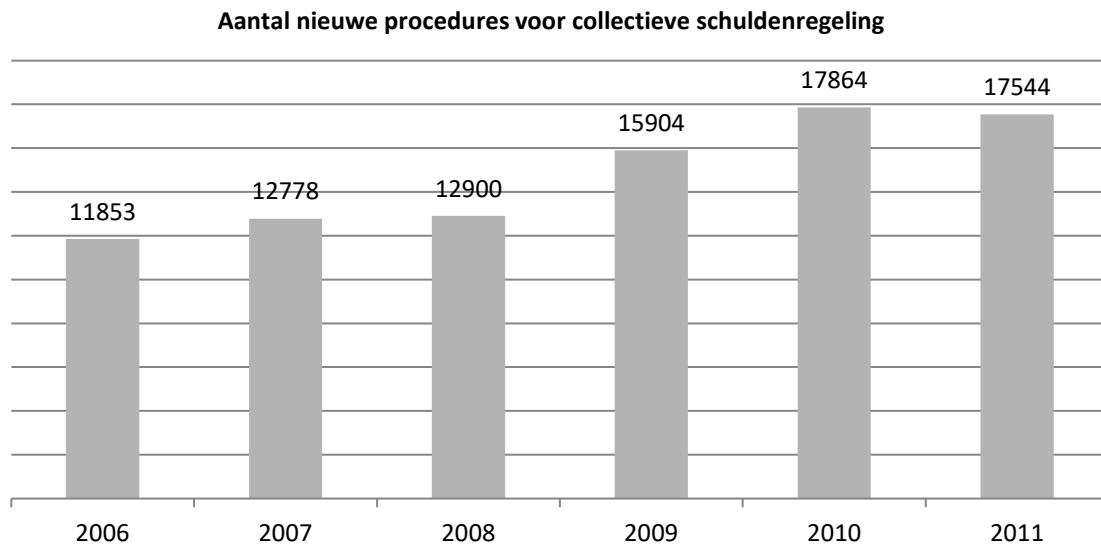
We hebben aangetoond dat het aantal contracten met een betalingsachterstand veel sneller steeg bij hypothecaire kredieten. Wat is de omvang van de uitstaande schuld voor dit type krediet en hoe is die geëvolueerd? Eind 2011 bedroeg de gemiddelde uitstaande schuld per kredietnemer met een betalingsachterstand 19.694 euro voor hypothecair krediet en slechts 5594 euro voor consumptiekrediet. Bovendien steeg de gemiddelde uitstaande schuld tussen 2008 en 2011 met 43,3 % bij hypothecair krediet tegen 13,9 % bij consumptiekrediet. In de loop van het voorbije jaar nam de gemiddelde uitstaande schuld met 3,15 % toe voor hypothecair krediet en met 1,3 % voor consumptiekrediet.

Zelfs als hypothecair krediet aanleiding geeft tot een relatief kleiner aantal betalingsachterstanden, gaat het wel om veel grotere bedragen. Bovendien nemen de financiële problemen relatief gezien veel sneller toe voor kredietnemers met een betalingsachterstand op het vlak van hypothecair krediet.

4°) Gegevens over collectieve schuldenregeling

De evolutie van het aantal nieuwe CSR-procedures is een heel goede indicator voor overmatige schuldenlast. Immers, alleen gezinnen die zich echt in een situatie van overmatige schuldenlast bevinden, worden tot de procedure toegelaten. Als men meer teruggrijpt naar de CSR-procedure,

wijst dit op grotere financiële problemen voor de gezinnen. In de loop van 2011 werden iets meer dan 17.000 nieuwe procedures toelaatbaar verklaard door de rechters van de arbeidshoven en arbeidsrechtbanken, wat vergelijkbaar is met 2010. De onderstaande grafiek toont aan dat tussen 2008 en 2009 het aantal nieuw toegelaten procedures steeg van 12.900 naar 15.904. Tussen 2009 en 2010 stellen we opnieuw een stijging van het aantal nieuwe procedures vast.

Bron: NBB (CKP)

Sinds het begin van de crisis is het aantal nieuwe personen dat financiële problemen ondervindt en toegelaten wordt tot collectieve schuldenregeling, dus duidelijk toegenomen. Voor 2011 stellen we geen echte terugloop vast van het aantal nieuwe procedures dat in de Centrale is geregistreerd.

5°) Conclusies en nuancering:

Na deze analyse stellen wij vast dat de indicatoren van problematische schulden en overmatige schuldenlast op basis van gegevens van de CKP dezelfde richting uitgaan als in 2010. Zowel de analyse van betalingsachterstanden (percentage kredietnemers met een betalingsachterstand, aantal niet-geregulariseerde contracten, gemiddelde uitstaande schuld enz.) als die over de evolutie van het aantal nieuwe procedures voor collectieve schuldenregeling doen ons besluiten dat het aantal gevallen van problematische schulden en overmatige schuldenlast in 2011 almaar vaker de kop opsteken. Sommige evoluties lijken echter minder uitgesproken te zijn dan diegene die wij in 2009 en 2010 vaststelden.

De crisis die onze economie doormaakt, verklaart natuurlijk deze zorgwekkende evoluties. In 2009 was de groei van het BBP uitgesproken negatief: -2,7 %. In 2010 was er een groei van 2,3 %, maar de inflatie van 2,2 % zorgde voor een quasi-nulgroei van het BBP in reële termen. Diezelfde evoluties zetten zich ook in 2011 door: tijdens de eerste drie trimesters steeg het BBP met 1,15 % met een kleine terugval in het derde trimester. De inflatie voor 2011 bedroeg 3,5 % (gegevens NBB). In een dergelijke situatie is het erg onwaarschijnlijk dat de koopkracht van de gezinnen in 2011 sterk is toegenomen. Wel stellen we vast dat het werkloosheidspercentage in 2011 is gedaald naar 7,2 % eind november, terwijl dat midden 2010 nog 8,5 % bedroeg (gegevens RVA, geharmoniseerde gegevens uit de enquête naar de arbeidskrachten). De daling van het werkloosheidspercentage die we in 2011 hebben gekend terwijl alle andere indicatoren de slechte richting uit evolueerden, verklaart wellicht waarom sommige statistieken over overmatige schuldenlast in 2011 minder negatief zijn geëvolueerd dan in 2009 en 2010.

De sterke terugval van de economische conjunctuur die we sinds 2008 kennen, verklaart ongetwijfeld de financiële problemen waarmee gezinnen te kampen hebben en de toename van het fenomeen van de overmatige schuldenlast.

De economische vooruitzichten voor 2012 zijn jammer genoeg niet goed. De NBB en de OESO voorspellen een groei van 0,5 % voor België in 2012. In januari van dit jaar ging het Institut de Recherche Economique et Sociale (IRES) van de UCL uit van een krimp van - 0,3 %. Deze evoluties van het BBP zouden ook gepaard gaan met prijsstijgingen van meer dan 2 % (ramingen NBB en OESO). De economen van het IRES verwachten ook een toename van de werkloosheid in 2012⁷. De daling van het aantal werklozen was nochtans het enige goede nieuws uit 2011; ondanks dat bleven gezinnen met financiële problemen kampen. Aangezien we voor 2012 geen economische heropflakking moeten verwachten, is het weinig waarschijnlijk dat de problematische schulden en de overmatige schuldenlast de komende maanden daadwerkelijk zullen afnemen.

---

⁷ Carpentier J.F., Legros G., Lutgen V., Machado J. en Smith C., *Perspectives économiques 2012*, Regard Economiques, nr. 94, januari 2012.